

GYÁNI GÁBOR:

Relatív történelem

Ha valaki egy kicsit is érdeklődik a társadalomtörténet iránt, annak nyilvánvalóan nem kell bemutatni Gyáni Gábort, aki e téma szakavatott ismerője, érdekes, értékes könyvek szerzője. Szűkebben vett szakterülete a 19–20. századi város- és társadalomtörténet, valamint a történetírás elmélete és módszertana. A közelmúltban megjelent *Relatív történelem* című tanulmánykötete azonban más, mint legtöbb eddigi munkája.

A könyv azzal szembe-síti az olvasót, hogy a források, amelyekre a történet-tudomány mankóként támaszkodik, lényegében pusztá értelmességek. Nem többek egy adott ember (vagy emberek) véleményénél, amely vagy tükrözi a valóságot, vagy nem.

Nagyon sok érdekes olvasnivalót kínál a könyv, ezek közül csak néhány megemlítésére van lehetőség.

Az egyik fontos tanulmány *A Habsburg-múlt emlékezeti kánonjai* címet viseli. Részletesen ír arról, hogy a dualista Monarchia „imázsát” miként határozták meg azok a memoárok, amelyek írói között nagy számban találhatunk szociáldemokrata és kommunista szerzőket, de megismerkedhetünk Jászi Osz-

kár, Szekfű Gyula, Bibó István vagy Hanák Péter véleményével is. Gyáni érzékletesen mutatja be, milyen erősen hatott a korszellem a véleményalkotókra.

Ma még nem tudhatjuk, hogy a visszanyert, de a globalizáció által ismét korlátok közé szorított nemzetállami önállóság szemszögéből milyen új szempontok fogják megszabni a Monarchia történetének megközelítését. Gyáni bízik abban, hogy nem kizárólag a Habsburgokhoz fűződő viszony áll majd a történeti tudat középpontjában. Ha elő-rejelzése beigazolódnak, a kuruc-labanc szembenállással fémjelzett

politikai diskurzus is felke-rülhet végre a polcra a tudománytörténeti kérdések közé.

A múlttal való őszinte szembenézés igénye újra és újra felvetődik a társadalomban, amikor neves köz-életi személyiségek ügynökmúltja kerül napvilá-

ra. Ilyen esetekben általában a politikai elit szemére hányják – ráadásul teljesen jogosan –, hogy a dokumentumok hozzáférése még mindig nincs megnyugtatóan rendezve. Több kelet-európai országtól eltérően ugyanis Magyarországon elmaradt az a katarzis, amely számos esetben ma is segítséget nyújthatna a társadalomnak. Miért lett volna elképzelhetetlen a politikai rendszer megváltozásakor, hogy aki kíváncsi

rá, megtudhatja, írtak-e róla jelentéseket, s ha igen, kik? Mindannyian könnyebben tudnánk egymás szemébe nézni.

Gyáni egyik tanulmányában részletesen foglalkozik a Szabó István filmrendező ügynökmúltjának napvilágra kerülése utáni polémiaiával is. Találón állapítja meg, hogy Szabó magyarázkodása és a vele szolidáris megnyilatkozások nagy száma arra vall, nem csak a politikusok hibázathatók a Legvidámabb Barakk bűneinek be nem vallása miatt. Ahogy a szerző mondja: „mindez talán szót sem érdemelne, ha nem kapna mindehhez Szabó támogatást értelmiségi köröktől, sőt olykor egyes általa besúgottaktól”. Ír arról is, hogy az ügy kipattanása után több mint száz értelmiségi írta alá azt a szolidaritási nyilatkozatot, amely arra szolgált, hogy az egyébként zseniális filmrendezőnek ne kelljen lelkiismeret-furdalást éreznie tettei miatt. Gyáni remek történet-íróként párhuzamot von egy bő évszázaddal korábbi esettel, amely mindjárt választ is ad sok kérdésre. Az egyik első ügynökteleplezés szerzője a 19. században a következőképpen értékelte a róla író – általa egyébként nem nevesített – Toldy Ferencet: „A dolgokba mélyen belátás, becsületes szándék s igaz jóakarat vezérelte e tudósító tollát.” Frapáns válasz ez arra a magyarázatra, ha valaki azt mondja, barátját akarta tetteivel menteni a retorziótól.

A könyvben taglalt változatos témák mind azt a célt szolgálják, hogy a történelem relativitásának fogalma tisztázható legyen. Ahogyan ezt maga is vallja, Gyáni az elvont tézist kézzelfogható állításként igyekszik bemutatni, majd igazolni. Ezzel megteszi az első lépést egy konstruktív eszmecsere irányába, amelynek eredményeként a múlt könnyebben megismerhetővé válhat. A többi már a történelemszociológián múlik.

TULOK PÉTER

(Typotex Kiadó, Budapest, 2007,
300 oldal, 2900 Ft)

JÜRGEN HABERMAS:

**A poszt-nemzeti állapot
Politikai esszék**

Bár a hazai könyvkiadás meglehetősen mostohán bánk (és bánik) számos fontos filozófus életművével, a német filozófia legjelentősebb élő képviselője, Jürgen Habermas esetében aligha lehet okunk panaszra. S még ha a szakma művelői jogosan sérelmeznek is, hogy éppen a fő műnek, *A kommunikatív cselekvés elmé-
tén*ek nincs csonkítatlan magyar kiadása, az érdeklődő olvasónak így is van miből válogatnia. *A poszt-nemzeti állapot* azoknak is jó kiindulópontot jelenthet a Habermasszal való ismerkedéshez, akiket inkább riaszt,